

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه سبز
دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی
گروه آموزشی روانشناسی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته روانشناسی تربیتی

عنوان:

مقایسه اثربخشی آموزش تفکرانتقادی از طریق چرخه کارپلوس و تمثیل در دانش
آموزان دختر سال سوم مقطع راهنمایی شهرستان سقز

استاد راهنما:

دکتر مسیب یار محمدی واصل

استاد مشاور:

دکتر مهران فرهادی

نگارش:

افسانه یعقوبی

دانشگاه گیلان

دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی

گروه آموزشی روانشناسی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته روانشناسی تربیتی

عنوان:

مقایسه اثربخشی آموزش تفکرانتقادی از طریق چرخه کارپلوس و تمثیل
در دانش آموزان دختر سال سوم مقطع راهنمایی شهرستان سنقر

استاد راهنما:

دکتر مسیب یار محمدی واصل

استاد مشاور:

دکتر مهران فرهادی

نگارش:

افسانه یعقوبی

کلیه امتیازهای این پایان‌نامه به دانشگاه بوعلی سینا تعلق دارد. در صورت استفاده از تمام یا بخشی از مطالب این پایان‌نامه در مجلات، کنفرانس‌ها و یا سخنرانی‌ها، باید نام دانشگاه بوعلی سینا یا استاد راهنمای پایان‌نامه و نام دانشجو با ذکر مأخذ و ضمن کسب مجوز کتبی از دفتر تحصیلات تکمیلی دانشگاه ثبت شود. در غیر این صورت مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت. درج آدرس‌های ذیل در کلیه مقالات خارجی و داخلی مستخرج از تمام یا بخشی از مطالب این پایان‌نامه در مجلات، کنفرانس‌ها و یا سخنرانی‌ها الزامی می‌باشد.

....., Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran.

مقالات خارجی

..... گروه ..... دانشکده ..... دانشگاه بوعلی سینا، همدان.

مقالات داخلی

تقدیم بہ:

بمسر نبربانم

آئینہ نگاہت پیوند صبح و سائل

لبنڈ گاہ گاہت صبح ستارہ باران

تقدیر و ساس

بعد از پاس بی نهایت به درگاه حق، از الطاف بی کران او که همواره همراه من بوده است، از تمامی عزیزانی که در نگارش این

پایان نامه یاری ام کرده اند صادقانه سپاسگزاری می کنم. از استاد ارجمند جناب آقای دکتر مصیب یارمحمدی که راهنمایی این پایان

نامه را بر عهده داشته، با صبر و دقت فراوان ابهامات این جانب را بر طرف و پایان نامه را مطالعه کرده اند، صمیمانه سپاسگزارم. از

استاد مشاور، جناب آقای دکتر مهران فرهادی که صمیمانه پایان نامه را دنبال کرده و از پیچگی دریغ نفرموده اند، کمال تشکر را دارم و

برای همه ی این عزیزان از خدای منان، طلب سعادت و سلامت دارم. در نهایت، از زحمات بی پایان خانواده ام به ویژه همسر

و پدر و مادر مهربانم، خواهر و برادران نازنینم کمال تشکر را دارم و از خداوند بهترین ها را برایشان خواهانم.

کد رهگیری ثبت پروپوزال :
کد رهگیری ثبت پایان نامه :

فرم مشخصات پایان نامه

عنوان : مقایسه اثربخشی آموزش تفکرانتقادی از طریق چرخه کارپلوس و تمثیل دردانش آموزان دختر سال سوم مقطع راهنمایی شهرستان سقز
نام نویسنده : افسانه یعقوبی
نام استاد راهنما : دکتر مسیب یارمحمدی واصل
نام استاد مشاور : دکتر مهرا ن فرهادی
دانشکده : اقتصاد و علوم اجتماعی
گروه آموزشی : روانشناسی
رشته تحصیلی : روانشناسی تربیتی
مقطع تحصیلی : کارشناسی ارشد
تاریخ تصویب پروپوزال : ۹۱/۰۳/۲۸
تاریخ دفاع : ۹۱/۱۲/۲۱
تعداد صفحات : ۱۷۱
واژه‌های کلیدی : تفکر انتقادی، چرخه کارپلوس، تمثیل.

Thesis Information

Title: Comparing the effectiveness of Critical thinking instruction through Carplus Cycle and Allegory Method in the Saqez City guidance School Students

Author: Afsane Yaqobi

Supervisor: Dr misayeb Yarmohammadi

Advisor: Dr Mehran Farhadi

Faculty: Economics and Social Sciences

Department: Psychology

Subject: psychology

Field: Educational psychology

Degree: Master of Art

Approval Date: 17/05/2012

Defence Date: 09/02/2012

Number of Pages: 172

Key Words: Critical Thinking, Karplus Cycle, Metaphor

دانشگاه بوعلی سینا
مشخصات رساله/پایان نامه تحصیلی

عنوان:

مقایسه اثربخشی آموزش تفکرانتقادی از طریق چرخه کارپلوس و تمثیل دردانش آموزان دختر سال سوم مقطع راهنمایی
شهرستان سقز

نام نویسنده: افسانه یعقوبی

نام استاد راهنما: دکتر مسیب یارمحمدی واصل

نام استاد مشاور: دکتر مهران فرهادی

دانشکده: اقتصاد و علوم اجتماعی

گروه آموزشی: روانشناسی

رشته تحصیلی: روانشناسی تربیتی

گرایش تحصیلی: روانشناسی تربیتی

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد

تاریخ تصویب پروپوزال: ۱۳۹۱/۰۳/۲۸

تاریخ دفاع: ۱۳۹۱/۱۱/۲۱

تعداد صفحات: ۱۷۱

چکیده:

هدف از پژوهش حاضر، مقایسه اثربخشی آموزش تفکرانتقادی از طریق چرخه کارپلوس با تمثیل دردانش آموزان دختر سال سوم مقطع راهنمایی شهرستان سقز بود. روش تحقیق این پژوهش از نوع نیمه آزمایشی و طرح پژوهش از نوع پیش-آزمون و پس-آزمون همراه با گروه کنترل می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانش آموزان دختر پایه سوم مقطع راهنمایی در مدارس دولتی و روزانه شهرستان سقز می‌باشد. جهت انتخاب گروه نمونه با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای دو مدرسه معراج و راهیان نور انتخاب شدند. در این پژوهش از پرسشنامه تفکر انتقادی کالیفرنیا فرم «ب» جهت جمع‌آوری اطلاعات استفاده شد. در چارچوب طرح آزمایشی ۴۸ نفر از دانش آموزان دو آموزشگاه به صورت کاملاً تصادفی در ۳ گروه ۱۶ نفری (۲ گروه آزمایش و ۱ گروه کنترل) قرار گرفتند و از آنها پیش‌آزمون به عمل آمد. طرح آزمایشی برای هر کدام از گروه‌های آزمایش طی ۱۲ جلسه اجرا شد و پس از اتمام جلسات آموزشی از هر سه گروه پس‌آزمون به عمل آمد. جهت تحلیل داده‌ها از آزمون کواریانس چند متغیره استفاده شده است. نتایج نشان داد ه اثر معناداری مابین آموزش تفکرانتقادی از طریق چرخه کارپلوس با تمثیل دانش آموزان وجود ندارد ولی اثربخشی آموزش تفکر انتقادی از طریق فن تمثیل و چرخه کارپلوس بر تفکر انتقادی دانش آموزان تفاوت معناداری ندارد و دو گروه به یک میزان در بهبود مهارت های تفکر انتقادی اثر گذار بوده اند.

واژه‌های کلیدی: تفکر انتقادی، چرخه کارپلوس، تمثیل

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات تحقیق

- ۱-۱- مقدمه..... ۱
- ۱-۲- بیان مسئله ۵
- ۱-۳- اهمیت و ضرورت انجام تحقیق..... ۱۱
- ۱-۴- اهداف تحقیق..... ۱۶
- ۱-۵- فرضیه های تحقیق..... ۱۷
- ۱-۶- متغیرها..... ۱۷
- ۱-۷- تعاریف و مفاهیم ۱۸
- ۱-۷-۱- تعاریف مفهومی..... ۱۸
- ۱-۷-۲- تعاریف عملیاتی..... ۲۰

فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه پژوهش

- ۲-۱- مقدمه..... ۲۳
- ۲-۲- تفکر انتقادی..... ۲۴
- ۲-۲-۱- تفکر چیست؟..... ۲۴
- ۲-۲-۲- تاریخچه تفکر انتقادی..... ۲۶
- ۲-۲-۳- تعاریف مختلف تفکر انتقادی..... ۲۸

- ۳۰..... نظریه های حامی تدریس مهارت ها و راهبردهای تفکر.....۴-۲-۲
- ۳۱..... مبانی نظری آموزش انتقادی.....۵-۲-۲
- ۳۷..... اجزای اصلی تفکر انتقادی.....۶-۲-۲
- ۳۸..... مقایسه تفکر عادی و تفکر انتقادی.....۷-۲-۲
- ۳۹..... ویژگی های تفکر انتقادی.....۸-۲-۲
- ۴۰..... مهارت های تفکر انتقادی.....۹-۲-۲
- ۴۴..... عوامل بستر ساز تفکر انتقادی.....۱۰-۲-۲
- ۴۵..... طرح تفکر انتقادی به عنوان هدف آموزش.....۱۱-۲-۲
- ۴۸..... دلیل و هدف تدریس تفکر انتقادی.....۱۲-۲-۲
- ۵۰..... روش آموزش مهارت های تفکر انتقادی.....۱۳-۲-۲
- ۵۱..... چهارچوبی تجویزی برای آموزش تفکر انتقادی.....۱۴-۲-۲
- ۵۴..... نقش تکالیف نوشتاری «چرخه کارپلوس» در آموزش تفکر انتقادی.....۱۵-۲-۲
- ۵۷..... ویژگی معلم در تفکر انتقادی.....۱۶-۲-۲
- ۵۸..... فن تمثیل.....۱۷-۲-۲
- ۶۱..... تمثیل و تفکر انتقادی.....۱-۱۷-۲-۲
- ۶۸..... تمثیل و تفکر انتقادی.....۲-۱۷-۲-۲
- ۶۹..... تحقیقات انجام شده.....۳-۲
- ۶۹..... تحقیقات انجام شده داخلی.....۱-۳-۲

۲-۳-۲- تحقیقات خارجی..... ۷۹

۲-۴- جمع بندی فصل دوم..... ۸۷

۲-۴-۱- جمع بندی پژوهش های انجام گرفته..... ۸۸

فصل سوم: روش تحقیق

۳-۱- مقدمه..... ۹۱

۳-۱- طرح تحقیق..... ۹۱

۳-۲- جامعه آماری تحقیق..... ۹۲

۳-۳- حجم نمونه و روش نمونه گیری..... ۹۲

۳-۴- ابزار..... ۹۳

۳-۵- مراحل اجرای تحقیق..... ۹۵

۳-۶- نحوه آموزش..... ۹۶

۳-۶-۱- نحوه آموزش در گروه فن تمثیل..... ۹۶

۳-۶-۲- نحوه آموزش در گروه چرخه کارپلوس..... ۹۶

۳-۶-۳- خلاصه محتوای جلسات آموزش چرخه کارپلوس..... ۹۶

۳-۶-۴- خلاصه محتوای جلسات آموزش فن تمثیل..... ۹۹

۳-۷- ملاحظات اخلاقی پژوهش..... ۱۰۲

۳-۸- روش تجزیه و تحلیل داده ها..... ۱۰۳

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها

- ۱-۴-۱- مقدمه..... ۱۰۵
- ۲-۴-۲- توصیف داده‌ها..... ۱۰۶
- ۳-۴-۳- آمار استنباطی و آزمون فرضیه‌ها..... ۱۱۱
- ۱-۳-۴- شرایط استفاده از آزمون کواریانس چند متغیره..... ۱۱۱
- ۴-۴-۴- آزمون کواریانس چند متغیره برای مهارت‌های تفکر انتقادی..... ۱۱۵
- ۵-۴-۵- تبیین نتایج..... ۱۱۵
- ۶-۴-۶- آزمون توکی..... ۱۲۲
- ۲-۶-۴- نتایج آزمون توکی..... ۱۲۲

فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری

- ۱-۵-۱- مقدمه..... ۱۲۵
- ۲-۵-۲- بحث در یافته‌ها..... ۱۲۶
- ۱-۲-۵- تبیین فرضیه اصلی تحقیق..... ۱۲۶
- ۲-۲-۵- تبیین فرضیه‌های فرعی تحقیق..... ۱۲۷
- ۳-۵-۳- محدودیت‌های پژوهش..... ۱۳۲
- ۴-۵-۴- پیشنهادها..... ۱۳۲
- ۱-۴-۵- پیشنهاد‌های پژوهشی..... ۱۳۲

۱۳۳.....پیشنهاد های کاربردی-۲-۴-۵

منابع

۱۳۵.....منابع فارسی

۱۴۰.....منابع انگلیسی

پیوست

ضمیمه A: طرح درس چرخه کارپلوس.....۱۵۳

ضمیمه B: طرح درس فن تمثیل.....۱۵۹

ضمیمه C: پرسشنامه تفکر انتقادی کالیفورنیا فرم «ب».....۱۶۵

ضمیمه D: پاسخنامه پرسشنامه تفکر انتقادی کالیفورنیا فرم «ب».....۱۶۵

فهرست جداول

- جدول (۲-۲-۷-۱): مقایسه تفکر عادی با تفکر انتقادی از دیدگاه لیپمن..... ۳۹
- جدول (۳-۱-۱): طرح آزمایشی پیش‌آزمون و پس‌آزمون با گروه کنترل..... ۹۲
- جدول (۳-۲-۱): جامعه مورد پژوهش..... ۹۲
- جدول (۳-۳-۱): اطلاعات مربوط به تعداد افراد نمونه پژوهش..... ۹۳
- جدول (۴-۲-۱): توزیع فراوانی و درصد آزمودنی‌ها بر اساس عضویت در گروه‌های مختلف..... ۱۰۶
- جدول (۴-۲-۲): توزیع فراوانی و درصد آزمودنی‌ها بعد از تعدیل داده‌ها..... ۱۰۶
- جدول (۴-۲-۳): شاخص‌های توصیفی نمره مهارت‌های تفکر انتقادی گروه تمثیل..... ۱۰۷
- جدول (۴-۲-۴): شاخص‌های توصیفی نمره مهارت‌های تفکر انتقادی گروه کارپلوس..... ۱۰۷
- جدول (۴-۲-۵): شاخص‌های توصیفی نمره مهارت‌های تفکر انتقادی گروه کنترل..... ۱۰۸
- جدول (۴-۲-۶): شاخص‌های توصیفی نمره مهارت‌های تفکر انتقادی گروه تمثیل..... ۱۰۹
- جدول (۴-۲-۷): شاخص‌های توصیفی نمره مهارت‌های تفکر انتقادی گروه کارپلوس..... ۱۰۹
- جدول (۴-۲-۸): شاخص‌های توصیفی نمره مهارت‌های تفکر انتقادی گروه کنترل..... ۱۱۰
- جدول (۴-۲-۹): توزیع میانگین و پراکندگی داده‌ها..... ۱۱۱
- جدول (۴-۳-۱-۱): بررسی همگنی شیب‌های خطوط رگرسیون..... ۱۱۳
- جدول (۴-۳-۱-۲): همگنی ماتریس واریانس و کواریانس..... ۱۱۴
- جدول (۴-۳-۱-۳): نتایج آزمون لون برای همگنی واریانس خطا..... ۱۱۴
- جدول (۴-۴-۱): نتایج تحلیل کواریانس برای بررسی تاثیر گروه‌ها بر مهارت‌های تفکر انتقادی..... ۱۱۵

جدول (۴-۵-۱): نتایج تحلیل کواریانس برای بررسی تاثیر آموزش بر مهارت های تفکر انتقادی.....۱۱۶

جدول (۴-۵-۱): نتایج تحلیل کواریانس برای بررسی تاثیر آموزش بر مهارت تحلیل انتقادی.....۱۱۷

جدول (۴-۵-۱): نتایج تحلیل کواریانس برای بررسی تاثیر آموزش بر مهارت ارزشیابی انتقادی.....۱۱۸

جدول (۴-۵-۱): نتایج تحلیل کواریانس برای بررسی تاثیر آموزش بر مهارت استنباط انتقادی.....۱۱۹

جدول (۴-۵-۱): نتایج تحلیل کواریانس برای بررسی تاثیر آموزش بر مهارت قیاس انتقادی.....۱۲۰

جدول (۴-۵-۱): نتایج تحلیل کواریانس برای بررسی تاثیر آموزش بر مهارت استقرای انتقادی.....۱۲۱

جدول (۴-۶-۱-۱-۱): همگنی زیر مجموعه ها در آزمون توکی.....۱۲۲

جدول (۴-۶-۲-۱): نتایج آزمون توکی در گروه ها.....۱۲۲

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

آن هنگام که آفریدگار جهان هستی، شاهکار خلقت خویش را در زمین پدید آورد و از روح قدسی خویش در او دمید و خود را به شایستگی «احسن الخالقین» نام نهاد می دانست که این «موجود متفکر» قدرتی بلامنازع در پهنه کره خاکی خواهد بود و به راستی اشرف مخلوقات عالم بودن، سلاحی بی بدیل چون «فکر^۱» را می طلبد. عنصر تفکر در آدمی، روح پویایی و بالندگی و رشد را در سراسر گیتی گسترانیده و انسان در اندک مدتی افسار طبیعت را در ید قدرت خویش گرفت. این یکه تاز میدان تفکر، کوره راه های تاریخ را طی کرده و با روشنی اندیشه بر ظلمت زمین چیره گشت و به پیشرفت های

---

1. Thought

عظیمی نائل آمد. هرچند قدرت اندیشه به عنوان جادوی تمدن و توسعه، در نهاد نوع بشر به ودیعه نهاده شده است کسانی که از این موهبت الهی به شکل موثر استفاده می کنند، انگشت شمارند؛ لیکن اندیشه پویای همین عده اندک تنهاترین و در عین حال بزرگترین راه گشای تمامی مصائب و مسائل در عرصه های گوناگون بوده است (حسینی و بهرامی، ۱۳۸۱).

به جرات می توان گفت که تفکر انتقادی از ممتازترین و در عین حال از پیچیده ترین توانایی های آدمی است. تفکر انتقادی تفکری است مستدل و منطقی در جهت بررسی و تجدید نظر در عقاید، نظرات، اعمال و تصمیم گیری در باره آنها بر مبنای دلایل و شواهد موید آنها و نتایج درست و منطقی که پیامد آنها است (هاشمیان نژاد، ۱۳۸۰).

در دنیای پیچیده امروز تغییرات زیادی در حال وقوع اند و شاهد رقابت های بسیار فشرده جوامع در دستیابی به فن آوری برتر هستیم. فرد و جامعه مجبورند تلاش کنند که از قافله جدا نمانند. موضوع آموزش و پرورش هم از این قاعده مستثنی نیست چرا که دانش آموزان نمی توانند عنصری بی اختیار باشند؛ اما ماهیت تفکر انتقادی چیست؟ علیرغم اجماع متخصصین و دانشمندان درباره اهمیت توجه به تفکر انتقادی و پرورش آن، درباره تعریف و ماهیت تفکر انتقادی، آراء متنوعی ارائه شده است (وسیک^۱، ۲۰۰۹؛ جانس^۲، ۲۰۰۷)؛ یکی از علل آن است که تفکر انتقادی مفهومی پیچیده است و دارای فعالیت و فرایند ذهنی پیچیده ای نیز می باشد. بنابراین، توصیف و اندازه گیری آن به راحتی امکان پذیر نیست (ویلجیز و مک کانل^۳، ۲۰۰۸)؛ و دلیل دیگر اینکه، هر محقق با توجه به فهم فردی و نیازهای پژوهش خویش به تعریف آن پرداخته است (باتینه و الازی^۴، ۲۰۰۹).

انجمن تفکر انتقادی به نقل از اسنایدر و مارک^۵ (۲۰۰۹) تفکر انتقادی را فرایند نظم دادن فکورانه،

---

1. Vacek
2. Jones
3. Wilgis and McConnell
4. Bataineh and Alazzi
5. Snyder & Mark

مفهومی سازی فعالانه و ماهرانه، کاربست، تحلیل، ترکیب، و ارزیابی اطلاعات جمع آوری شده، یا تولید شده به وسیله مشاهده، تجربه، تأمل، استدلالی ارتباطات به عنوان راهنما برای نظر و عمل تعریف کرده است.

برطبق دیدگاه هالپرن^۱ (۲۰۰۷) تفکرانتقادی استفاده از مهارت های شناختی است که احتمال نتایج مطلوب را افزایش می دهد، و از آن برای توصیف تفکری که هدفمند، دلیل مند، و مبتنی بر هدایت است، استفاده می شود در اینجا هدف، شامل حل مسئله، استنتاج، فرمول بندی، برآورد احتمالات، و تصمیم گیری می باشد. برادلی^۲ تفکر انتقادی را مجموعه ای از مهارت های شناختی مثل شناسایی مباحث محوری و مفروضات، ارزیابی رویداد، و استنباط نتیجه تعریف می کند (استاپنیسکی، رنود، دانیل و هاینز و پری^۳، ۲۰۰۸).

این نوع تفکر یک نوع فعالیت شناختی و تلاش سازمان یافته مغزی جهت درک و ارزیابی یافته ها و پدیده ها و روابط موجود بین آن هاست که بر پایه مهارت هایی از قبیل استدلال و تجزیه و تحلیل استوار بوده که فرد براین اساس در نهایت به باور و عملکرد خاص خودش می رسد (جانسون^۴، ۲۰۰۲).

وانگلدرد^۵ (۲۰۰۹) می نویسد که "تفکر انتقادی را می توان از طریق تمرین و آموزش ارتقا داد". به علت همین ابهام و پیچیدگی های خاص هنوز هم ارائه تعریفی که بتواند همه جوانب تفکر انتقادی را در بر بگیرد میسر نشده است.

در پاره ای از موارد انسان به هنگام مواجهه با یک مشکل یا مسئله به جای فکر کردن به راه های جدیدی که پیش از این وجود نداشته یا به کار گرفته نشده اند، می تواند از راه حل هایی که برای مسائل

---

1. Halpern
2. Brudly
3. Stupnisky & Renaud & Daniels & Haynes & perry
4. Johnson
5. Vangelder